

O. OSTROVSKY. Methodological tactics for training future teachers of philological specialties to work in the intercultural environment of educational institutions.

The article examines theoretical aspects and methodological tactics of training future teachers of philological specialties to work in the intercultural environment of educational institutions. The need for careful selection of teaching content in accordance with the well-known principles of selecting the content of multicultural education: cultural similarity and practice-orientation is substantiated.

It is summarized that the preparation of future teachers of philological specialties to work in the intercultural environment of educational institutions is a complex, multi-stage process, which, among many pedagogical and methodological components, requires the integration of the actual linguistic and subject-cultural content for the implementation of intercultural interaction. Modernization of the preparation of future teachers of philological specialties to work in the intercultural environment of educational institutions is possible on the basis of the use of various communicative tactics that correspond to the levels of mastery of the educational material. The methodological aspects of organizing the training of future teachers of philological specialties for work in the intercultural environment of educational institutions are outlined: conducting internships in educational institutions where a multiethnic composition of children and adolescents is studying; solving problem situations/tasks on the interaction of representatives of different cultures in the educational process; participating in international school projects; organizing festivals of other cultures in the mode of university-wide events; developing extracurricular events dedicated to other countries as part of preparation for pedagogical practice; role-playing games are an interesting practical component of training. conducting classes with presentations about different ethnicities and cultures; watching films on the problems of intercultural communication. It is concluded that this makes it possible not only to organize linguistic and cultural material, but also to construct various socio-cultural contexts, creating conditions for educational intercultural communication.

Keywords: *intercultural interaction, professional training, future teachers of philological specialties, intercultural environment of educational institutions, multicultural training.*

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-161.2025.14>

УДК 796.5+908]:316.613.434

Палатний І. А., Палатна О. М., Поліщук В. В.

**СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИЗМ ТА КРАЄЗНАВСТВО
У ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ**

Останні роки в Україні характеризуються складною соціально-економічною ситуацією, що ускладнюється повномасштабною війною та супутніми викликами. Серед актуальних проблем сучасного суспільства варто відзначити зростання нетолерантності, розриви у стосунках, соціально-психологічна адаптація до нових реалій життя, відсутність сприятливого комунікативного середовища, погіршення фізичного та психоемоційного здоров'я населення, особливо дітей та молоді [1; 5].

Тема жорстокості в середовищі дітей та молоді завжди привертала увагу суспільства, засобів масової інформації та наукових досліджень. Освітні реформи, що передбачають гуманізацію системи освіти, лібералізацію родинних і шкільних взаємовідносин, а також утвердження толерантності та мультикультурності, покликані зменшити соціальні негативи та сприяти демократизації міжособистісних взаємин. Проте навіть у розвинених країнах фіксуються спалахи дитячої та підліткової агресії, що поки не мають єдиного

наукового пояснення. Одні дослідники вважають, що агресія серед здобувачів освіти є природною частиною соціалізації, однак подібні прояви жорстокості можуть варіюватися від безневинних жартів до систематичного цькування, що в окремих випадках призводить до тяжких злочинів, включно з катуванням, доведенням до самогубства чи навіть убивствами [6; 8].

У статті висвітлено проблему булінгу, його основні форми та механізми, що сприяють поширенню насильства в освітньому середовищі, та способи протидії йому [9; 10]. Розглянуто ефективні підходи до подолання булінгу через фізичну культуру, зокрема засобами спортивно-оздоровчого туризму та краєзнавчої діяльності в рамках програми "Спорт проти булінгу". Проаналізовано позитивний вплив такої діяльності на фізичний стан, психоемоційне здоров'я та соціальну адаптацію здобувачів освіти.

Ключові слова: булінг, агресія, протидія, здобувачі, заклади освіти, фізична культура, спортивно-оздоровчий туризм, краєзнавча діяльність.

Рівень дитячої агресії та насильства викликає серйозне занепокоєння у світі. У деяких країнах, зокрема в Японії, випадки булінгу фіксуються навіть у закладах дошкільної освіти. Раніше фізична агресія та насильство були більш характерними для західних суспільств, однак останніми роками ця проблема набуває значного поширення і в нашій країні.

З початком повномасштабної війни в Україні кожен четвертий здобувач освіти зазнав булінгу. Так, за даними дослідження "Булінг та толерантність у закладах освіти після 24 лютого 2022 року", у якому взяли участь 14724 дитини віком від 9 до 16 років, можна констатувати:

- зазнали булінгу – 51 % опитуваних здобувачів;
- найвищий показник булінгу в обласних центрах – 34 %;
- були свідками цькування, до якого були залучені працівники закладу освіти – 20 %;
- були свідками цькування, до якого були залучені батьки – 15 %;
- заклики не товаришувати з ними або з іншими друзями – 26 %;
- розпуск не правдивих чуток про них – 24%;
- отримання образливих онлайн повідомлень – 21%;
- зовнішність – 29 % (35 % дівчата та 27 % хлопці);
- їхня поведінка (надто активна, надто сором'язлива чи нерішуча, надто несхожа на інших тощо) – 23 %;
- інший світогляд, відмінний від думки інших – 22 %;
- їхні вподобання чи хобі – 19 % [3].

І така статистика тільки погіршується, на жаль.

Метою нашого дослідження є збір та вивчення інформації про боулінг в закладах освіти, його різновиди та основні причини виникнення. Ми аналізували ефективні методи подолання насильства та булінгу в освітньому середовищі за допомогою фізичної культури, зокрема через використання засобів спортивно-оздоровчого туризму та краєзнавчої діяльності.

Булінг є інтернаціональним явищем, яке досліджується науковцями з різних країн, зокрема США, Великої Британії, Канади, Норвегії, Фінляндії та інших. Дослідники зазначають, що протягом останніх 20 років термін "булінг" набув статусу загальноновизнаного соціально-психологічного та педагогічного

поняття, що охоплює комплекс проблем у цих сферах.

Перші згадки про шкільне цькування датуються 1905 роком. Вагомий внесок у вивчення булінгу зробили такі науковці, як Олвеус Д., Пікас А., Рендолл П., Лейн Д., Мунте Е., Таттум Д. та інші. Наприкінці ХХ століття, зокрема у 1990-х роках, проблема булінгу стала предметом активного вивчення у США. Центральною роботою в розвитку теорії булінгу стала праця Олвеуса Д. (1978 р.), у якій було запропоновано модель булінгу в освітньому середовищі, що стала основою для подальших досліджень.

Термін “булінг” походить від англійського слова *bully* (у перекладі “хуліган”, “забіяка”) тобто людина, яка застосовує силу або владу для залякування чи завдання шкоди тим, хто є слабшим. Булінг (*bullying*) – це агресивна поведінка, спрямована на завдання моральної або фізичної шкоди іншій особі з метою її приниження та самоствердження агресора. Булінг має колективний характер і базується на соціальних стосунках у групі [7; 15].

Булінг в освітньому середовищі поділяється на:

Фізичний булінг – навмисне застосування фізичної сили, зокрема штовхання, удари, побиття та інші тілесні ушкодження. До цієї категорії також належать випадки сексуального насильства.

Психологічний булінг – вплив на психоемоційний стан жертви, що спричиняє психологічну травму через словесні образи, погрози, переслідування, залякування та створення несприятливої атмосфери у середовищі закладу освіти. Це може включати зневажливе ставлення групи або навіть персоналу освітнього закладу до окремого учня, особливо якщо він фізично слабший або походить із соціально вразливої сім’ї. До психологічного булінгу належать такі види: вербальні образи, образливі жести та дії, залякування, соціальна ізоляція, вимагання, а також кібербулінг [13].

Існує чотири основні механізми, що сприяють поширенню булінгу:

Соціальне наслідування – спостерігаючи за агресивними діями однокласника, інші діти можуть бути схильні приєднуватися до подібної поведінки, особливо якщо агресор має певний авторитет у групі.

Зниження заборон щодо агресії – якщо діти бачать, що агресор отримує певну вигоду від своєї поведінки, це може зменшити їхні власні внутрішні стримуючі механізми щодо участі в подібних діях.

Розсіювання відповідальності – коли в булінгу беруть участь декілька осіб, рівень особистої відповідальності кожного з них суттєво знижується.

Повторюваність нападів – якщо над жертвою систематично знущаються, у групі формується сприйняття, що така поведінка є виправданою [2; 13].

За кордоном профілактика булінгу є одним із пріоритетних напрямів роботи закладів освіти. Дослідники не лише аналізують форми та фактори булінгу, а й розробляють програми його запобігання та подолання наслідків. Більшість таких ініціатив мають комплексний профілактично-корекційний характер. Однією з найвідоміших є програма Олвеуса Д. (*Olweus Bullying Prevention Program, OBPP*), яка включає інформаційно-консультативні, діагностичні, корекційні та організаційні заходи, охоплюючи всіх учасників

освітнього процесу. У Норвегії ця програма з 2001 року має статус загальнонаціональної пріоритетної ініціативи. Досвід її впровадження засвідчив, що вона допомагає скоротити кількість жертв та агресорів на 30-50 %, а також знизити рівень підліткової злочинності, зокрема випадків крадіжок, грабежів і насильницьких злочинів [14].

Українські науковці теж значною мірою спираються на зарубіжний досвід (Ю. Цуркаленко, Р. Юрченко [15]). На сучасному етапі питання насильства в освітньому середовищі активно досліджують такі вчені, як В. Андрєєнкова, В. Мельничук, О. Калашник [1]; В. Балюк, Н. Кузьміна, [2]; І. Євтушенко [5]; В. Андрєєнкова, В. Байдик [6] та інші. Окрему увагу заслуговують роботи науковців Н. Goberlas [3]; О. Корнійчук [7]; К. Матвійчук [9]; І. Овадюк [10] та інших. Не залишає поза своєю увагою це питання і держава, так 14 вересня 2024 року Міністерство освіти і науки України представило алгоритм дій щодо запобігання та реагування на випадки булінгу (цькування) в закладах освіти [11]. У документі детально роз'яснено, хто несе відповідальність за профілактику та протидію булінгу, а також куди слід звертатися у разі його виникнення. Законотворці внесли зміни до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми [12].

У вересні 2016 року Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні започаткував нову ініціативу під назвою “Спорт заради розвитку”. Одним із її ключових напрямів є проєкт “Спорт проти булінгу”, спрямований на розвиток життєво важливих навичок та надання фізичної та психосоціальної підтримки дітям, підліткам і сім'ям, що зазнали негативного впливу військових подій в Україні. Важливим завданням проєкту є також залучення цих дітей до освітніх програм.

Проєкт реалізується у двох основних напрямках: перший передбачає формування у здобувачів освіти життєвих навичок, що сприятимуть їхній ефективній адаптації в суспільстві, другий – забезпечення психосоціальної підтримки як самим дітям, так і їхнім родинам. В якості основного інструменту для позитивних змін серед учасників проєкту використовується фізична рекреація та спортивна діяльність [6; 13].

Оздоровчо-спортивний туризм як одна з форм фізкультурно-рекреаційної діяльності в закладах освіти є одним із дієвих інструментів у запобіганні булінгу. Під час туристських прогулянок (зльотів), одноденних і багатоденних походів, а також у рамках літніх оздоровчо-туристичних таборів досягаються не лише оздоровчі цілі. Важливу роль відіграють освітні та виховні аспекти. Особливе значення у формуванні високоморальної, толерантної особистості має краєзнавство, яке несе в собі історичний досвід багатьох поколінь і найкращі надбання матеріальної й духовної культури. Спортивно-оздоровчий туризм є універсальним засобом, що втілює цінності дружби, дисципліни та саморозвитку, його ідеї суперечать будь-яким проявам насильства.

Актуальні питання боротьби з булінгом досліджували вітчизняні науковці В. Дерев'янку, О. Погонцева та І. Захарчук [4]. Вони розробили навчальну програму факультативного курсу “Спорт проти булінгу”, що є частиною

освітнього комплексу “Спорт заради розвитку” для закладів загальної середньої освіти. Ця програма спрямована на формування у здобувачів освіти ключових соціальних навичок, таких як ефективне спілкування, емпатія, повага до прав людини, робота в команді, мирне врегулювання конфліктів, медіація та переговори. Вона сприяє залученню школярів до активного навчання, допомагає їм здобути новий руховий досвід, розвинути практичні навички та підвищити рівень толерантності. Крім того, програма сприяє покращенню комунікативного клімату в освітньому середовищі, подоланню соціальної нерівності та стимулює рухову активність дітей та підлітків. Вона базується на компетентнісному, особистісно-орієнтованому та індивідуальному підходах, які визнані найефективнішими для розвитку психосоціальних та фізичних навичок особистості.

Навчальна програма “Спорт проти булінгу” спрямована на створення комплексної системи теоретичних знань, методичних підходів та практичних навичок, що допоможуть особистості застосовувати фізичну рекреацію та спортивні елементи як ключові засоби соціальної адаптації дитини. Особливий акцент робиться на підтримці дітей, які є вимушеними переселенцями із зони військових дій [4].

Основні завдання програми включають:

- засвоєння теоретичних основ і практичного матеріалу;
- розвиток фізичних умінь і навичок для ведення здорового способу життя та участі у фізичній рекреації (загально- та спеціально-розвиваючі вправи, уроки й позаурочні спортивні заходи, гурткова діяльність, заняття в оздоровчих секціях (гуртках) тощо);
- профілактику агресивної поведінки, неповаги та нетолерантного ставлення до інших;
- вдосконалення рухових здібностей і навичок взаємодії в колективі;
- формування методичних компетенцій для запобігання булінгу в закладах освіти через використання фізичної рекреації та спорту як інструменту зміцнення соціального здоров'я.

На нашу думку, саме туристсько-краєзнавча діяльність є плідним засобом для реалізації завдань програми “Спорт проти булінгу”.

Дитячий самодіяльний туризм – один із найефективніших засобів всебічного розвитку особистості, тому туристсько-краєзнавча діяльність у закладах освіти має стати масовою. Вона сприяє глибокому засвоєнню основ наук, формуванню високих моральних цінностей, підготовці здобувачів до самостійного життя та є дієвим інструментом у протидії булінгу. Заняття спортивно-оздоровчим туризмом допомагають розвивати фізичні якості, зокрема силу, витривалість, швидкість, спритність та гнучкість, а також формують морально-вольові риси: дисципліну, рішучість, сміливість, почуття колективізму та основи здорового способу життя. Туристсько-краєзнавча робота сприяє розвитку комунікативних навичок, вмінню досягати спільної мети та розкриттю творчого потенціалу.

На початковому етапі доцільно використовувати допоміжні форми

спортивно-оздоровчого туризму, поступово переходячи до основних. До допоміжних форм належать:

– *прогулянки* – короткотривалі туристичні заходи з пізнавальною, оздоровчою або інтегрованою метою;

– *екскурсії* – колективні відвідування визначених місць для розширення знань;

– *туристські зльоти* – найефективніші форми пропаганди туризму як засобу формування здорового способу життя, що включають випробування з різних видів туризму, а також рухливі ігри та творчі конкурси.

До основних форм спортивно-оздоровчого туризму належать:

– *ступеневі подорожі та категорійні походи*;

– *експедиції* – багатоденні мандрівки дослідницького характеру, що передбачають вивчення певних маршрутів або об'єктів;

– *туристські табори* – тимчасові або постійні бази, де юні туристи вдосконалюють свої знання, вміння та навички, займаються активним відпочинком і готуються до походів та змагань.

Багатоденні походи створюють умови для адаптації учасників до змін у навколишньому середовищі, змінюючи їхній ритм життя, режим харчування та рівень фізичних навантажень. У туристських таборах активно застосовують ігрові методи, організують спортивно-масові заходи та краєзнавчі експедиції, що сприяють комплексному розвитку дітей.

Дослідники виділяють основні функції сучасної туристсько-краєзнавчої діяльності, що мають важливе педагогічне значення. Серед них: виховна, розвивальна, пізнавальна, соціалізуюча, рекреаційна тощо.

Виховна функція – кожна туристська подорож дає можливість її учасникам набути досвід витривалого подолання перешкод, виховує почуття поваги до рідного краю, культурних традицій й світогляду свого та інших народів. Така діяльність сприяє збагаченню особистості моральними та етичними цінностями, розширенню знань у галузі історії, культури, краєзнавства, природознавства та топографії. Головною метою виховання є формування гармонійно розвиненої особистості – свідомого громадянина, який цінує свою національну культуру та поважає історичну спадщину інших народів.

Розвивальна функція – спортивно-оздоровчий туризм сприяє фізичному розвитку, активному пізнанню світу, формуванню світогляду, самопізнанню та набуттю комунікативних навичок. У походах фізичні здібності вдосконалюються завдяки постійним фізичним навантаженням, необхідності долати складні маршрути, природні перешкоди та носити туристське спорядження. Водночас розвивається почуття колективізму, взаємодопомоги та ефективної комунікації в групі.

Пізнавальна функція – передбачає розширення знань про навколишній світ, накопичення досвіду та формування особистого світогляду. Під час подорожей та екскурсій школярі знайомляться з географічними, історичними та екологічними особливостями свого регіону, усвідомлюючи важливість їх збереження для майбутніх поколінь. Це сприяє розвитку моральних цінностей,

а також збагачує науку, культуру, мистецтво та інші сфери суспільного життя.

Соціалізуюча функція – сприяє розвитку навичок взаємодії з іншими людьми та засвоєнню правил поведінки в колективі. Успіх туристської подорожі значною мірою залежить від злагоджених дій кожного її учасника. Вона також є джерелом позитивних емоцій, адже кожен подоланий маршрут підсилює віру в себе та приносить моральне задоволення. Туристсько-краєзнавча діяльність сприяє розширенню світогляду та встановленню дружніх зв'язків між учасниками різного віку.

Спортивно-оздоровчий туризм, як вид активного відпочинку, допомагає розвивати почуття прекрасного – як у природі, так і в людях. Він наповнює життя глибоким змістом, сприяє гармонійному сприйняттю навколишнього світу.

Рекреаційна функція – туристські походи (зльоти, табори тощо) позитивно впливають на фізичне та психологічне здоров'я завдяки комплексу факторів: зміні обстановки, дії природних і кліматичних умов, оптимальному рівню рухової активності. Залежно від інтенсивності навантажень, спортивно-оздоровчий туризм може виступати як засіб активного відпочинку або як форма фізичної підготовки. Регулярна участь у туристичних заходах допомагає компенсувати фізичну та розумову втому, зміцнює організм, загартовує та підвищує життєвий тонус, даруючи радість і наснагу.

Висновки та пропозиції. Проблема насильства в освітніх закладах залишається однією з найбільш актуальних у сучасному освітньому середовищі. Насильницька поведінка призводить до численних негативних наслідків, зокрема до зниження академічної успішності, труднощів у соціалізації, розвитку тривожності та формування викривленої самооцінки. Крім того, булінг у дитячому віці може стати передумовою серйозних психологічних розладів у дорослому житті.

Аналіз досліджень проблеми булінгу в освітньому середовищі свідчить про його негативний вплив на психічний розвиток здобувачів освіти. Це явище позначається на їхньому емоційному стані, соціальних контактах, успішності та загальному рівні адаптації. Поширеність агресивної поведінки та цькування серед учнів вказує на необхідність науково обґрунтованих підходів до профілактики та корекції його наслідків.

Одним із дієвих засобів боротьби з булінгом є спортивно-оздоровчий туризм та краєзнавство. Використання різних форм туристсько-краєзнавчої діяльності в освітньому процесі сприяє формуванню толерантності, позитивного ставлення до людей і довкілля, запобігає агресії та нетерпимості, а також формує навички здорового способу життя.

Водночас повне вирішення проблеми булінгу можливе лише за умови розробки та впровадження в навчально-виховний процес ефективніших програм профілактики. Вони мають базуватися на перевірених міжнародних методиках, адаптованих з урахуванням національних особливостей та потреб української освіти.

Використана література :

1. Андрєєнкова В. Л., Мельничук В. О., Калашник О. А. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід : метод. посіб. Київ : ТОВ "Агентство "Україна", 2019. 132 с.
2. Балюк В. П., Кузьміна Н. Н., Спірякова С. В., Токміленко О. В. Булінг: реалії та шляхи подолання : бібліогр. покажч. (2005-2022 рр.). Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Бібліотека імені М. А. Жовтобрюха. 2-ге вид., переробл. і допов. Полтава, 2022. 28 с.
3. Гоберлас. Н. Діяльність закладу освіти, як суб'єкта взаємодії, що що здійснює заходи у сфері запобігання та протидії боулінгу, домашнього насильства за ознакою статі: від теорії до практики. Методичний інтенсив. 2024. URL : <https://cprpp.mkrada.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/1.pdf>
4. Деревянко В. В., Погонцева О. В., Захарчук І. Р. Спорт проти булінгу : Навчальна програма факультативу, курсу за вибором : метод. видання. Київ : Видавництво "Фенікс", 2017. 28 с.
5. Євтушенко І. В. Особливості соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни. *Молодь у сучасній психології*. Збірник матеріалів конференції / за ред. : Кузікової С. Б., Вертеля А. В. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. С. 259-260.
6. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник/ Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В., Войцях Т. В., Калашник О. А. та ін. Київ : ФОП Нічога С. О. 2020. 196 с.
7. Корнійчук О. Булінг – це насильство. *Безпека життєдіяльності*. 2022. № 3/4. С. 34.
8. Костюк В. Л., Федоровська Н. В., Пашковська М. В. Запобігання та протидія домашньому насильству підрозділами Національної поліції : метод. реком. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 42 с.
9. Матвійчук К. Розвиток освітніх компетентностей. Булінг: причини й способи подолання. *Психолог*. 2022. № 1/2. С. 82-97.
10. Овадюк І. Побачити, відчутти, допомогти. Протидія булінгу. *Психолог*. 2022. № 1/2. С. 32-43.
11. Попередження та протидія булінгу в закладах освіти: алгоритм взаємодії від МОН. URL : <https://nus.org.ua/2024/09/14/poperedzhennya-ta-protydiya-bulingu-v-zakladah-osvity-algorytm-vzayemodiyi-vid-mon/>
12. Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2024. № 40, ст. 253. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-20#Text>
13. Скоробун І., Слободян Т. Попередження насильства в закладах освіти : метод. посіб. Видання друге, доповнене та оновлене. Київ : Благодійний фонд "Здоров'я жінки і планування сім'ї", 2020. 104 с.
14. Стремєцька В., Алексеєнко Г. Булінг у підліткових шкільних колективах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : "Педагогіка, соціальна робота"*. 2014. Випуск 31. С. 177-179.
15. Цуркаленко Ю. В., Юрченко Р. А. Профілактика домашнього насильства у дитячому середовищі : реалії сьогодення, досвід Німеччини та перспективи розвитку. *Правовий часопис Донбасу*, 1 (4), 2024. С. 154-161. URL : <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-154-161>

References :

1. Andrieyenkova V. L., Melnychuk V. O., Kalashnyk O. A. (2019). Protydiia bulinhu v zakladi osvity : systemnyi pidkhid [Countering Bullying in Educational Institutions: A Systemic Approach]: metod. posib. Kyiv : TOV "Ahentstvo "Ukraina". 132 s. [in Ukrainian].
2. Baliuk V. P., Kuzmina N. N., Spiriakova S. V., Tokmilenko O. V. (2022). Bulinh : realii ta shliakhy podolannia [Bullying: Realities and Ways to Overcome It]: bibliohr. pokazhch. (2005–2022 rr.). Poltavskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V. H. Korolenka, Biblioteka imeni M. A. Zhovtobriukha. 2-he vyd., pererobl. i dopov. Poltava. 28 s. [in Ukrainian].
3. Hoberlas. N. (2024). Diialnist zakladu osvity, yak subiekta vzaiemodii, sheho shcho zdiisniuie zakhody u sferi zapobihannia ta protydii boulinhu, domashnoho nasylstva za oznakoiu stati : vid teorii do praktyky [The Role of Educational Institutions as Agents of Interaction Implementing Measures to Prevent and Counter Bullying and Gender-Based Domestic Violence: From Theory to Practice]. Metodychnyi intensyv. URL : <https://cprpp.mkrada.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/1.pdf> (data zvernennia: 5.04.2025) [in Ukrainian].

4. Derevianko V. V., Pohontseva O. V., Zakharchuk I. R. (2017). Sport proty bulinhu : Navchalna prohrama fakultatyvu, kursu za vyborom [Sports Against Bullying: Curriculum for an Elective or Optional Course]: metod. vydannia. Kyiv : Vydavnytstvo "Feniks", 28 s. [in Ukrainian].
5. Yevtushenko I. V. (2023). Osoblyvosti sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii vnutrishno peremishchenykh osib v umovakh viiny [Peculiarities of Socio-Psychological Adaptation of Internally Displaced Persons in Wartime Conditions]. *Molod u suchasni psykholohii*. Zbirnyk materialiv konferentsii / za red. : Kuzikovi S. B., Vertelia A. V. Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka. S. 259–260. [in Ukrainian].
6. Zapobihannia ta protydiia proiavam nasylstva: diialnist zakladiv osvity [Prevention and Counteraction of Violence: The Role of Educational Institutions]. Navchalno-metodychnyi posibnyk / Andriienkova V. L., Baidyk V. V., Voitsiakh T. V., Kalashnyk O. A. ta in (2020). Kyiv : FOP Nichoha S. O. 196 s. [in Ukrainian].
7. Kornichuk O. (2022). Bulinh – tse nasylstvo [Bullying Is Violence]. *Bezpeka zhyttiediialnosti*. № 3/4. S. 34. [in Ukrainian].
8. Kostyuk V. L., Fedorovska N. V., Pashkovska M. V. (2021). Zapobihannia ta protydiia domashnomu nasylstvu pidrozdilamy Natsionalnoi politsii [Prevention and Counteraction of Domestic Violence by Units of the National Police] : metod. rekom. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav. 42 s. [in Ukrainian].
9. Matviichuk K. (2022). Rozvytok osvityvnykh kompetentnosti. Bulinh : prychny y sposoby podolannia [Development of Educational Competencies. Bullying: Causes and Ways to Overcome]. *Psykhologh*. № 1/2. S. 82–97. [in Ukrainian].
10. Ovadiuk I. (2022). Pobachyty, vidchuty, dopomohty. Protydiia bulinhu [See, Feel, Help. Countering Bullying]. *Psykhologh*. № 1/2. S. 32–43. [in Ukrainian].
11. Poperedzhennia ta protydiia bulinhu v zakladakh osvity : alhorytm vzaiemodii vid MON [Prevention and Counteraction of Bullying in Educational Institutions: Interaction Algorithm from the Ministry of Education and Science]. URL : <https://nus.org.ua/2024/09/14/poperedzhennia-ta-protydiia-bulingu-v-zakladakh-osvity-alhorytm-vzayemodiyi-vid-mon/> (data zvernennia: 5.04.2025). [in Ukrainian].
12. Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakoniv Ukrainy shchodo zapobihannia nasylstvu ta unemozhlyvlennia zhorstokoho povodzhennia z ditny On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning the Prevention of Violence and the Elimination of Cruel Treatment of Children] : Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 2024, № 40, st. 253). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-20#Text> (data zvernennia : 5.04.2025) [in Ukrainian].
13. Skorobun I., Slobodian T. (2020). Poperedzhennia nasylstva v zakladakh osvity [Prevention of Violence in Educational Institutions] : metod. posib. Vydannia druhe, dopovnene ta onovlene. Kyiv : Blahodiinyi fond "Zdorovia zhinky i planuvannia simi". 104 s. [in Ukrainian].
14. Stremetska V., Aliksienko H. (2014). Bulinh u pidlitkovykh shkilnykh kolektyvakh [Bullying in Adolescent School Groups]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya : "Pedahohika, sotsialna robota"*. Vypusk 31. S. 177–179. [in Ukrainian].
15. Tsurkalenko Yu. V., Yurchenko R. A. (2024). Profilaktyka domashnoho nasylstva u dytiachomu seredovytsi : realii sohodennia, dosvid nimechchyny ta perspektyvy rozvytku [Prevention of domestic violence in children's environments: current realities, German experience and development prospects]. *Pravovyi chasopys Donbasu*, 1 (4). S. 154–161. URL : <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-154-161> (data zvernennia: 5.04.2025). [in Ukrainian].

I. PALATNYI, O. PALATNA, V. POLISHCHUK. Sports and Recreational Tourism and Local History in Countering Bullying.

In recent years, Ukraine has been characterized by a complex socio-economic situation, further complicated by a full-scale war and related challenges. Among the pressing issues facing modern society are increasing intolerance, relationship breakdowns, socio-psychological adaptation to new realities of life, the absence of a favorable communicative environment, and the deterioration of physical and psycho-emotional health of the population, especially among children and youth [1; 5].

The topic of violence among children and youth has always attracted the attention of society, the media, and scientific research. Educational reforms aimed at humanizing the education system, liberalizing family and school relationships, as well as promoting tolerance and multiculturalism, are intended to reduce social negativity and support the democratization of interpersonal relationships. However, even in developed countries, there are recorded outbreaks of child and adolescent

aggression, which still lack a unified scientific explanation. Some researchers believe that aggression among students is a natural part of socialization; however, such manifestations of cruelty can range from harmless jokes to systematic bullying, which in some cases leads to serious crimes, including torture, incitement to suicide, or even murder [6; 8].

This article highlights the problem of bullying, its main forms, and mechanisms that contribute to the spread of violence in the educational environment, as well as strategies for countering it [9; 10]. It examines effective approaches to combating bullying through physical education, particularly by means of sports and recreational tourism and local history activities within the framework of the "Sports Against Bullying" program. The positive impact of such activities on the physical condition, psycho-emotional health, and social adaptation of students is analyzed.

Keywords: bullying, aggression, counteraction, students, educational institutions, physical education, sports and recreational tourism, local history activities.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-161.2025.15>

УДК 371.3:004.94:159.9

Рашевська Н. В.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ІМЕРСИВНОГО СЕРЕДОВИЩА НАВЧАННЯ

У сучасних умовах трансформації українського суспільства, зумовлених глобальними соціальними, економічними, культурними та технологічними змінами, система загальної середньої освіти перебуває у стані активного оновлення. Вона стикається з необхідністю не лише відповідати новим освітнім викликам, а й випереджати їх, формуючи покоління здобувачів освіти, здатних до критичного мислення, адаптації, творчості та міжособистісної взаємодії. Одним із ключових напрямів цього оновлення є інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес, зокрема – імерсивних технологій як складника інноваційного освітнього середовища.

Імерсивне середовище навчання – це новітня концепція, що надає змогу не просто донести до учня навчальні відомості, а створити повноцінне багатовимірне середовище, у якому він є не лише споживачем знань, а і їхнім активним творцем. У цьому середовищі традиційна модель навчання – коли вчитель є єдиним джерелом знань, а учень пасивним реципієнтом – поступається місцем динамічному, взаємодійному процесу, що враховує індивідуальні особливості учня, його емоційний стан, мотивацію та стиль сприйняття навчальних відомостей.

У зв'язку з цим, метою статті є виокремлення та систематизація психолого-педагогічних умов організації імерсивного середовища навчання в закладах загальної середньої освіти, що сприятимуть підвищенню ефективності навчального процесу, його інтерактивності, емоційної насиченості, адаптивності та мотиваційної привабливості. В роботі виокремлено три основні групи психолого-педагогічних умов: 1) створення інноваційного середовища навчання, зорієнтованого на підтримку інтерактивності та пізнавальної активності учнів; 2) забезпечення імерсивними технологіями та технологічне підґрунтя навчального процесу за якого інноваційні інструменти стають не просто допоміжними засобами, а центральними елементами навчання, що сприяють моделюванню процесів, розвитку дослідницьких умінь, когнітивної активності; 3) умови для розвитку особистісних якостей учнів, які враховують їхній емоційний стан, внутрішню мотивацію, потребу у визнанні та підтримці.